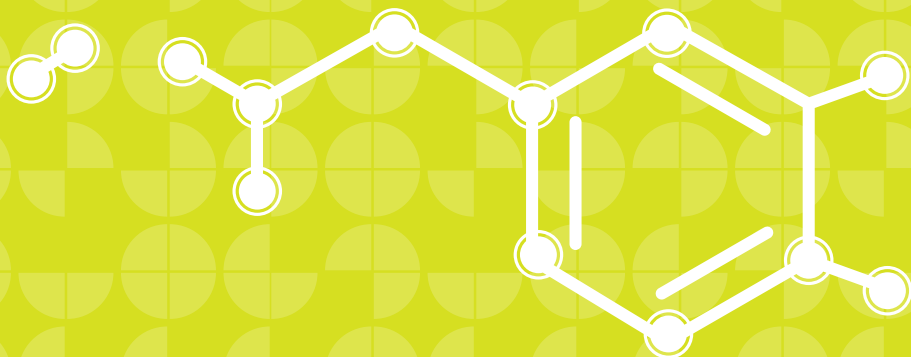

RiskMonitor

Фондация RiskМонитор

2019

**НОВИТЕ
ПСИХОАКТИВНИ
ВЕЩЕСТВА В
БЪЛГАРИЯ**

НОВИТЕ ПСИХОАКТИВНИ ВЕЩЕСТВА В БЪЛГАРИЯ

ПРОБЛЕМИ
ТЕНДЕНЦИИ
КОНТЕКСТ

NARCOMAP
IMPROVING KNOWLEDGE ON NPS AND ORPATES TRAFFICKING IN EUROPE

 RiskMonitor

2019

ЙОВО НИКОЛОВ

РОСЕН БОСЕВ

ЮЛИЯ ГЕОРГИЕВА

Project developed with the financial support of the European Commission – Transnational initiatives to fight trafficking in drugs and firearms – DG Migrations and Home Affairs

NARCOMAP

IMPROVING KNOWLEDGE ON HPS AND ORGANS TRAFFICKING IN EUROPE

Публикацията е част от проекта NARCOMAP (<http://narcomap.eu>), финансиран от реализиран с подкрепата на Европейската комисия: Транснационални инициативи за борба с трафика на наркотици и оръжия на Главна дирекция „Миграция и вътрешен рег“.

„Съдържанието на този доклад представлява само мнението на авторите и е изцяло тяхна отговорност. Европейската комисия не носи отговорност за информацията, която докладът съдържа.“

НОВИТЕ ПСИХОАКТИВНИ ВЕЩЕСТВА В БЪЛГАРИЯ

Проблеми, тенденции, контекст

Автори: Йово Николов, Росен Босев, Юлия Георгиева

Коректор: Цветелина Велчева

Координатор: Юлия Рафаилович

Фондация РискМонитор
София 1000, бул. Цар Освободител 29
е-mail: riskmonitorinfo@gmail.com
www.riskmonitor.bg

СЪДЪРЖАНИЕ

РЕЗЮМЕ	4
ИСТОРИЯ, ВЪЗНИКВАНЕ И КОНТЕКСТ. НОВИТЕ ПСИХОАКТИВНИ ВЕЩЕСТВА ДНЕС	10
ОСОБЕНОСТИ НА ВЕЩЕСТВАТА (VS. ТРАДИЦИОННИ НАРКОТИЦИ)	12
ВЪЗДЕЙСТВИЕ - ЗДРАВНИ АСПЕКТИ И СОЦИАЛЕН КОНТЕКСТ	15
ОСОБЕНОСТИ НА ПАЗАРА (VS. ТРАДИЦИОННИ НАРКОТИЦИ)	18
РАЗПРОСТРАНЕНИЕ	24
РАЗПРОСТРАНЕНИЕ НА УПОТРЕБАТА СРЕД БЪЛГАРСКИТЕ УЧЕНИЦИ	30
ПРЕСЛЕДВАНЕ НА ПРЕДЛАГАНЕТО	31
КАКВО ПОКАЗВА БЪЛГАРСКАТА СТАТИСТИКА	33
ЗДРАВНИ АСПЕКТИ, РИСКОВИ ГРУПИ И ПРЕВЕНЦИЯ	37
ПОЛИТИКИ И ОСОБЕНОСТИ НА ЗАКОНОДАТЕЛСТВОТА	45
NPS: ОСОБЕНОСТИ НА ЗАКОНОДАТЕЛСТВОТО	54
ПРАВОПРИЛАГАНЕ	56

РЕЗЮМЕ

Официално UNODC (United Nations Office on Drugs and Crimes) формулира новите психоактивни вещества (НПВ) като „вещества, които не са включени в Конвенцията на ООН по упоиващите вещества от 1961 г. или в Конвенцията на ООН от 1971 г. за психотропните вещества и които могат да представляват опасност за здравето на гражданите, сравнима с опасността от веществата, включени в тези конвенции“. От агенцията също се уточнява, че независимо че част от тях са новоизобретени вещества, не е задължително всяко НПВ да е такова. Част от НПВ са известни на науката от повече от 30-40 години, но злоупотребата с тях е започнала относително скоро.

Те са се превърнали в глобален феномен с над 110 страни и територии от всички региони на света, които са докладвали за един или повече НПВ. До декември 2017 г. е постъпила информация за повече от 800 вещества към Службата за ранно предупреждение към UNODC (EWA) за НПВ.

Единната конвенция за наркотичните вещества, подписана през 1961 година, официално обявява война на наркотиците. В световен мащаб започва масово преследване на трафика и употребата на нелегални вещества. Амбициозната цел, която си поставя, е да постигне свят, свободен от наркотици. За съжаление, подобни рестриктивни мерки не водят до очаквания резултат, а организираниите разпространители на наркотици инвестират огромни средства, за да избегнат преследването и да запазят бизнеса си. Страничните ефекти от войната с наркотиците са много и всеобхватни, като започват с нарушаване на човешки права, преминават през престъпления, свързани с наркотиците, разпределение на пазари от групировки и смърт. В резултат на тези неофициални войни настъпва увеличаване на епидемиите от кръв-

нопреносими инфекции като ХИВ и хепатити сред хората, употребяващи наркотици, замърсяване на околната среда и т.н. На практика почти всеки човек, пряко или косвено, е засегнат от този проблем.

Отговорът на организирани престъпни структури е моментален и доста ефективен. На пазара започват да се лансират вещества, които не са ползвани до момента. Това са т.нар. нови психоактивни вещества НПВ (New Psychoactive Substances, NPS) познати на черния пазар и като „дизайнерски грози“, „легални наркотици“, „соли за вана“ и др. Тяхната химическа структура прилича на тази на вече забранените и преследвани „традиционни“ наркотици (канабис, кокаин, хероин, LSD, MDMA (екстази) или метамфетамин). Чрез модифициране на основната молекула на веществото всъщност се създава препарат, който не се преследва от закона и е много труден за установяване, а от друга страна въздействието му е сходно на усещането от „традиционните“ наркотици.

НПВ са многократно по-силни, по-евтини и по-достъпни. Търсенето и предлагането на НПВ се осъществява основно през интернет, чрез куриерски или пощенски услуги и др. При така създадената структура за разпространение е много трудно разпространителите да бъдат заловени или идентифицирани.

Като цяло нарастването на пазара за НПВ е възможно и заради засилването на общата свързаност по света, загвижвана от глобализацията и интернет. Много от НПВ се произвеждат в големи количества от химически и фармацевтични компании в Китай и Индия. Оттам те се изпращат в Европа, където се преработват в готови продукти, опаковат се и се продават. Някои НПВ се произвеждат на основата на лекарства, които са отклонени от законни вериги на доставки или са произведени незаконно. Други веще-

ства се произвеждат в незаконни лаборатории, разположени в Европа или в други региони.

Експертите, работещи в сферата на намаляването на търсенето на психоактивни вещества (ПАВ), също са в изключително тежка ситуация, в която дефинирането на вида на използваното вещество е почти невъзможно и това силно затруднява работата на лекари, токсиколози и терапевти.

Програмите за намаляване на вредите от употребата на наркотици също са затруднени. Мерките, които се прилагат за традиционните вещества, не са подходящи при НПВ, защото последните рядко се инжектират. Хората, които ги употребяват, имат съвсем различно поведение, навици и стил на живот, като употребата обикновено се случва по фестивали, нощни клубове и т.н.

Явлението НПВ също коренно промени и навиците, и поведението на хората, които ги употребяват. Те също често нямат представа какво вземат и поемат значително по-високи рискове от предозирание, а страничните здравни и психични последствия от употребата на NPS са неизяснени, но с потенциала да носят многократно по-високи вреди от „традиционните“ ПАВ. Потребителите на NPS често са хоспитализирани с тежки интоксикации.

В Европа разпространението започва в началото на 90-те години с т.нар. „дизайнерски дроги“, а в края на 2016 г. Европейският център за мониторинг на наркотици и наркомании (EMCDDA) наблюдава повече от 620 нови психоактивни вещества, които се продават на европейския пазар за наркотици. Повечето се предлагат като „законни“ заместители на незаконни наркотици, а други - на малки групи хора, желаещи да експериментират с тях, заради предполагаеми нови ефекти. Пребиваващи на пазара като „законни“, НПВ се размножават безпрецедентно и представляват значителен

риск за общественото здраве и предизвикателство към политиката в областта на наркотиците.

Допреди малко повече от 10 години в Европа се откриват само по няколко НПВ всяка година. Повечето са се продавали на пазара за незаконни наркотици, където обикновено са се предлагали като амфетамини или екстази (MDMA). Някои са се продавали специално и са били търсени по наименованието им, други са се продавали като нов вид „екстази“. Произвеждали са се в малки количества в любителски лаборатории или в промишлен мащаб в нелегални лаборатории на организирани престъпни групи.

Днес много голяма част от новите психоактивни вещества вече са забранени от законите в отделните държави. Във Великобритания са забранени всичките. Поради бързото им включване в забранителните списъци определението „легални наркотици“, което все още се използва понякога, в повечето случаи е погрешно. Независимо че се отчита лек спад на новосъздадените НПВ, все пак средно по едно ново вещество се реализира на пазара в Европа всяка седмица.

Покрай пазарите за „легални наркотици“ и „лабораторни химикали“ съществуват и редица продукти, съдържащи НПВ, които се продават маскирани като „хранителни добавки“. Те не са насочени към хората, употребяващи за забавление, а към онези, които искат да подобрят външния си вид и мисловната си дейност. По този начин НПВ достигат до нови групи потребители.

НПВ могат да се появят на нелегалния пазар и заради отклоняване на легални лекарства. През последните години тази група НПВ добива значимост поради злоупотребата с лекарства по рецепта в Европейския съюз (ЕС) и увеличаващия се незаконен внос на лекарства от страни извън ЕС.

Появата на НПВ в Европа повдига много въпроси за здравните рискове от тяхната употреба и проблемите, които биха възникнали в сътрудничеството между правоприлагащите органи, ако дадено вещество е поставено под контрол в някои европейски страни, а в други – не е. Постигнато е съгласие, че тази ситуация може да бъде подобрена чрез обмен на информация и чрез установяване на процедура по определянето на риска от употребата на тези вещества и евентуалното им поставяне под контрол.

Това води до създаването на механизъм, наречен „Споразумение за съвместни действия“, засягащ информационния обмен, оценката на риска и поставянето под контрол на НПВ. Споразумението за съвместни действия възприема тристепенен подход на действие: обмен на информация – Системата за ранно предупреждение; оценка на риска и процедура по поставянето под контрол на новите вещества.

През последните години Европейският център за мониторинг на наркотици и наркомании (EMCDDA) става все по-активен в наблюдението на НПВ, които не са включени в Конвенциите на ООН, но които могат да представляват здравен и социален риск за обществото. Доскоро тази дейност се осъществяваше според условията на специфичен законов инструмент, приет от Съвета на ЕС на 10.05.2005 г. – Решение 2005/387/ПВР на Съвета относно обмена на информация, оценката на риска и контрола върху новите психоактивни вещества. На практика този инструмент представлява ревизия на „Споразумението за съвместни действия“ от 1997 г.

На 21.11.2017 г. Съветът на ЕС приема Регламент (ЕС) 2017/2101, който заменя Решение 2005/387/ПВР от 2005 г. с цел да се засили Системата за ранно предупреждение и да се ускори процесът на оценка на рисковете. На същата дата се приема и Директива (ЕС) 2017/2103, която включва НПВ

В определението за „наркотик“. Страните-членки на ЕС са длъжни в 6-месечен срок да забранят новите вещества, за които Европейската комисия е взела решение да се включат в определението за „наркотици“.

В България бързо развиващите се тенденции на нелегален трафик и пазар на НПВ наложиха през 2011 г. да бъдат приети промени в Закона за контрол върху наркотичните вещества и прекурсорите и да бъде създадена нова Наредба на Министерски съвет за класифициране на веществата като наркотични. Тези нормативни промени позволяват НПВ много по-бързо да бъдат включвани в забранителните списъци в Наредбата.

В резултат на тези действия голяма част от новите психоактивни вещества вече са забранени в страните от Европейския съюз.

ИСТОРИЯ, ВЪЗНИКВАНЕ И КОНТЕКСТ. НОВИТЕ ПСИХОАКТИВНИ ВЕЩЕСТВА ДНЕС

Единната конвенция за наркотичните вещества, подписана през 1961 година, официално обявява война на наркотиците. В световен мащаб започва масово преследване на трафика и употребата на нелегални вещества, амбициозната цел на което е да се достигне до свят, свободен от наркотици. За съжаление, подобни рестриктивни мерки не водят до желаните резултати, а организираниите разпространители на наркотици инвестират огромни средства, за да избегнат преследването и да запазят бизнеса си.

Официално организацията UNODC формулира НПВ (нови психоактивни вещества/New Psychoactive Substances, NPS) като „вещества, които не са включени в Конвенцията на ООН за упойващите вещества от 1961 г. или в Конвенцията на ООН от 1971 г. за психотропните вещества и които могат да представляват опасност за здравето на гражданите, сравнима с опасността от веществата, включени в тези конвенции“. От агенцията също се уточнява, че независимо че част от тях са реално новоизобретени вещества, то това не е задължително условие, за да бъдат причислени към тази група. Част от тях са известни на науката от повече от 30-40 години, но злоупотребата с тях е започнала относително скоро.

В Европа разпространението започва в началото на 90-те години с т.нар. „дизайнерски дроги“, а в края на 2016 г. Европейският център за мониторинг на наркотици и наркомании (EMCDDA) наблюдава повече от 620 нови психоактивни вещества, които се продават на европейския пазар за наркотици. Тези вещества не са обхванати от международните механизми за контрол и включват широк кръг от наркотици,

между които синтетични канабиноиди, стимуланти, опиоиди и бензодиазепини. В повечето случаи те се предлагат на пазара като „законни“ заместители на незаконни наркотици, а други са насочени към малки групи хора, желаещи да експериментират с тях, заради предполагаеми нови ефекти. Излезли на пазара като „законни“, новите психоактивни вещества (НПВ) се размножават безпрецедентно и представляват значителен риск за общественото здраве и предизвикателство за политиката в областта на наркотиците.

Допреди малко повече от 10 години в Европа се откриват само по няколко нови психоактивни вещества (НПВ) годишно. Повечето са намидали място на пазара за незаконни наркотици, където обикновено са се предлагали като амфетамини или екстази (MDMA). Някои са се продавали като специални наркотици и са били търсени по наименованието им, а други - като нов вид „екстази“. Произвеждали са се в малки количества в любителски лаборатории или в промишлен мащаб в нелегални лаборатории на организирани престъпни групи.

В глобален мащаб над 110 страни и територии са докладвали за наличието на едно или повече НПВ, а до декември 2017 г. Службата за ранно предупреждение към UNODC (EWA) за НПВ е получила информация за повече от 800 вещества, засечени в глобален мащаб.

ОСОБЕНОСТИ НА ВЕЩЕСТВАТА (VS. ТРАДИЦИОННИ НАРКОТИЦИ)

Класификация според химическа структура според UNODC (United Nations Office on Drugs and Crime - Служба на ООН по наркотиците и престъпността):

- аминоконгани – това са стимуланти, които представляват аналог на амфетамин. Някои от най-разпространените са MDAI, 5-IAI и 2-AI;
- триптамини – това са халюциногени, производни на психолобин и ДМТ. Някои от тях са 5-MeO-DMT, 5-MeO-DPT, AMT, 4-AcO-DMT и 4-AcODiPT;
- вещества, подобни на фенциклидините – това са вещества, структурно подобни на фенциклидина (PCP) и кетамин и класифицирани като арилциклоалкиламини. Те действат на централната нервна система (ЦНС) предимно като стимуланти или като дисоциативи. Представители на тази група са 3-MeO-PCP и 4-MeO-PCP;
- синтетични канабиноиди – това са агонисти на канабиноидните рецептори, които предизвикват ефекти, подобни на тези на тетрахидроканабиол – основното психоактивно вещество в канабиса. Синтетичните канабиноиди често се смесват с растителни продукти и се продават под имена като „Спайс“, „K2“, „Kronic“. Някои такива вещества са JWH-018, JWH-250, AM-2233, AKB-48, AB-PINACA;
- синтетични катинони – това са аналози или производни на катинон (вещество под международен контрол и една от активните съставки на растението кат). Те обикновено имат ефект на стимуланти и включват често

докладвани нови психоактивни вещества като мефедрон и MDPV;

- фенетиламини – тази група включва веществата амфетамин, метамфетамин и MDMA и множество нови, които са с подобна химична формула. Обикновено действат като стимуланти, но при модифицирането им може да се получат силни халюциногени като Bromo-Dragonfly. Някои от най-разпространените са 2C-E, 2C-I, 4-FA, PMMA, 4-FMA, 5-APB, 6-APB и 2C-C-NBOMe;
- ниперазини – тези вещества често се продават като екстази поради това, че действат като стимуланти на централната нервна система. В редки случаи могат да изпълняват функцията на опиоиди (MT-45). Най-често докладваните вещества от тази група са бензилниперазин (BZP), mCPP (1-(3-хлорофенил)ниперазин) и TFMPP (1-(3-трифлуорометил-фенил)ниперазин);
- вещества с растителен произход – тази група включва растения с психоактивни качества. Най-често докладваните са:
- кратом – растение, родом от Югоизточна Азия, което съдържа алкалоида митрагинин. Действа като стимулант в ниски дози и като седатив във високи;
- съдържа активното вещество Салвия дивинорум – растение, родом от гористите местности на Осака, Мексико. Салвинорин А, което е халюциноген;
- кат – растение, родом от Сомалийския полуостров и Арабския полуостров. Листата на растението се дъвчат и отделят стимулантите катинон и катин.
- Други вещества:

- вещества, имитиращи ефектите на класическите халюциногени (LSD, ДМТ). Могат също да имат остатъчни стимулиращи ефекти;
- опиоиди – депресанти на централната нервна система. Имат действие подобно на морфина;
- седативи/хипнотици – депресанти на централната нервна система. Имитират ефекта на вещества като бензодиазепините;
- вещества, имитиращи ефекта на традиционните стимуланти като кокаин, амфетамини, метамфетамини и екстази.

ВЪЗДЕЙСТВИЕ - ЗДРАВНИ АСПЕКТИ И СОЦИАЛЕН КОНТЕКСТ

Ключовата промяна, която настъпва с НПВ, се състои в практиките, свързани с употребата и начините на производство и разпространение. Тази промяна в голяма степен е заложена още в причините и в контекста, в които НПВ възникват, а именно в стремежа да се избегне и надхитри наказателното преследване от страна на производителите и разпространителите. Основната трансформация тук идва от химическите формули на веществата и възможността те да се манипулират по начин, който позволява да бъдат заобиколени правоприлагащите механизми. Това е прост и рационален мотив от страна на предлагането и той не е сам по себе си уникален. Осъществява се обаче в контекста на едни вече високотехнологизирани и глобално свързани пазар и производствена инфраструктура, заради които оптимизацията не се развива плавно, а представлява рязък и огромен скок във възможностите на предлагането.

Това са базисните предпоставки за рязкото и непрестанно нарастващо производство. Третият определящ фактор е възможността за разрастване на пазара, която тъмната мрежа (dark net) дава на разпространението. Мрежата автоматично улеснява във висока степен достъпа до веществата, което досега е било затруднено за евентуалните потребители заради множество опосредствания.

В чисто икономически план това естествено се дължи на драматичното намаляване на цената: тук моделът е идентичен с поевтиняването на всяка стока, която успява да постигне масирано производство на изключително ниски цени. Както ще видим по-нататък, подобно на редица други масови

индустрии (грехи, техника, стоки за бита и гр.), дестинацията, в която се осъществява обратът, отново е Китай.

Освен цената обаче в аналоговия свят съществуват и чисто социални пречки пред достъпа: потребителят трябва да е запознат с местата и хората, чрез които да си набави нелегалните вещества, както и физически да се срещне и свърже с тях. Освен риска, който съпровожда близката комуникация с разпространителите, тук съществува и един неготам очевиден фактор за достъп и той е, най-общо казано, социалната среда. Разбира се, въпросът за т.нар. социална среда е твърде сложен, за да се изрази еднозначно, и винаги трябва да се има предвид, че човек никога не обитава само една среда – дори и в света, предхождащ дигиталната епоха; че социалните взаимодействия и роли в живота на един човек са разнообразни и често несвързани помежду си или обусловени от строго отграничена „среда“. Но едновременно с това трябва да се отбележи, че интернет води до една универсализация на достъпа, която преди него е била немислима и с помощта на която до голяма степен отпадат споменатите предварителни препятствия на средата, доколкото ги е имало. Що се отнася до риска, той граматично спада в условията на криптираните мрежи и валути и е отдавна несравним с опасностите, които са грозили потребителя преди съществуването на интернет.

Информация за дългосрочните неблагоприятни ефекти или рискове от НПВ все още няма. Това е една от основните опасности при лечение и спешна помощ например, тъй като много често лекарите не знаят ефекта на кое точно вещество лекуват. Нещо повече – макар на експертно ниво да се познават самите вещества и техният молекулярен състав (MDAI, 5-MeO-DMT, 5-MeO-DPT, AMT и т.н.), тези вещества са под формата на някакво хапче без ясен произход или съпътстваща информация. В този смисъл практиките

на употреба често правят невъзможно знанието какво е даденото вещество, което потребителят е приел, което пък в конкретен случай на интоксикация прави знанието за веществата и ефектите от тях безполезно. На друго ниво поради огромното разнообразие на „дизайнерските дроги“ по-голямата част от тях не са били изследвани върху хора, а много от тях не са били изследвани дори върху животни. Това прави почти невъзможно да се предвидят рисковете и ефектите им върху употребяващите ги, както и лечението им в случай на предозиране и интоксигиране.

Действието например на най-разпространеното НПВ в България (т.нар. „билка“ или „чай“) е моментално, обикновено е в пъти по-силно от това на марихуаната, макар и да го наподобява, защото въздейства на същите рецептори. Процесът на изработка на този вид НПВ не позволява прецизна дозировка, което създава реален риск от свръхдоза, която може да доведе до блокиране на дишането и дори смърт. В България има един доказан смъртен случай вследствие употреба на синтетичен канабиноид и поне още един, за който има сериозни подозрения.

ОСОБЕНОСТИ НА ПАЗАРА (VS. ТРАДИЦИОННИ НАРКОТИЦИ)

Като цяло нарастването на пазара за НПВ става възможно основно заради засилването на общата свързаност по света в последните десетилетия, задвижвана от глобализацията и интернет. Много от НПВ се произвеждат в големи количества от химически и фармацевтични лаборатории в Китай и Индия. Оттам те се изпращат в Европа, където се преработват в готови продукти, опаковат се и се продават на едро и гребно. Някои НПВ се произвеждат на основата на лекарства, които са отклонени от законни вериги на доставки или са произведени нелегално. Други вещества се произвеждат в незаконни лаборатории, разположени в Европа или в други региони. Данните от различни показатели, включително броя на разкритите нелегални лаборатории и анализа на открити количества отпадъци от производството на синтетични наркотици, както и конфискациите на прекурсори за наркотици показват, че в Европа през последните няколко години е налице разширяване на този вид производство. Според изследване от декември 2017 г. повечето НПВ са стимуланти, последвани от синтетични агонисти на канабиноидни рецептори и класически халюциногени.

Някои НПВ се продават открито чрез видимата част на интернет и в специализирани физически магазини, често под формата на „легални стимуланти“. Наред с това те се продават и чрез онлайн пазари в „тъмната мрежа“ и на незаконния пазар за наркотици, в някои случаи под съответното им наименование, а в други - с цел заблуда се предлагат под името на незаконни наркотици, включително хероин, кокаин, екстази и бензодиазепини. В тези случаи се крият големи рискове за употребяващите ги, които смятат, че взимат

„традиционно“ вещество, а всъщност то е примесено с НПВ, което е с по-мощно и непрегсказуемо действие.

С развитието на интернет, криптираните връзки и „дарк-нет“ голяма част от търсенето и предлагането на НПВ минава по тези пътища, като обикновено клиентът и дилърът дори не се срещат лично, за да осъществят сделката, а я извършват анонимно с помощта на мобилни приложения, уебфоруми, специализирани сайтове, използват се интернет портфейли и криптовалути, а веществото се получава след изпратен от дилъра есемес (viber или съобщение в друг месинджър) със специфична локация или чрез куриерски услуги. При така създадената структура на разпространение е много трудно разпространителите да бъдат заловени или идентифицирани.

Повече от 70% от новите вещества, открити чрез системата на ЕС за ранно предупреждение, са се появили през последните пет години. През 2016 г. в Европа са установени 66 нови вещества.

При наблюдението си през 2013 г. Европейският център за мониторинг на наркотици и наркомании (EMCDDA) е идентифицирал 651 интернет магазина, продаващи „легални наркотици“ или „лабораторни химикали“ на потребителите от ЕС. Съществуват още много онлайн магазини, продаващи хранителни добавки, които съдържат нови психоактивни вещества, но те не се наблюдават редовно от системите за наблюдение на наркотиците.

Появата на НПВ има сериозно въздействие върху предлагането на пазара за наркотици в България: те са с многократно по-висока потенция, което облекчава трафика им, като в много малки количества могат да се прекарат стотици хиляди еднократни дози. Те са „незаловими“ за стандартните полеви тестове, а за да се докаже, че това са незаконни

вещества, е нужна проверка на съдържанието в лицензирани лаборатории и със специфични реактиви, които често не са налични в системите, работещи в сферата на намаляване предлагането на психоактивни вещества (ПАВ).

Особеното при откриването на НПВ в България е, че има само две лаборатории, които могат да анализират състава на тези вещества. Едната се намира в Научноизследователския институт по криминалистика към Министерството на вътрешните работи, а другата е в Агенция „Митници“. Ръководителят на лабораторията към МВР разказа за целите на това изследване и сподели, че капацитетът на Института е изключително малък и трудно се справя с количеството на исканите изследвания по различните случаи. Към момента на проучването в НИК съществува забавяне на изпълненията на съдебните и полицейските поръчки за химическа експертиза с две години.

Поради ниската им себестойност крайната цена е много по-ниска и така са по-достъпни за хората, които ги употребяват, а престъпните групи реализират много по-високи печалби заради по-големия оборот. За сравнение на черния пазар в момента (2018 г.) в София средната цена на една цигара марихуана е около 15 лв., а цената на цигара с „билка“ е около 1 до 2 лв. „Билката“ е един от най-сериозно разпространените НПВ в България и представлява някаква листна маса, която служи за основа, а в нея са добавени синтетични канабиноиди. От друга страна, една цигара „билка“ е достатъчна за няколко (4-5) човека, което отново доказва нейната потенция. Употребата на „билка“ не може да бъде засечена със стандартни уринни или слюнчени тестове, което я прави предпочитан наркотик сред младите хора и учениците. Сред тях е разпространено вярването, че тя е безопасна (заради аналогията с марихуаната), освен това е евтина и употребата не може да се установи. Всички тези

основни „качества“ я превръщат в предпочитан наркотик. Употребата на НПВ е концентрирана основно сред младите хора на възраст между 16 и 24 години, но и останалите възрастови групи също могат да бъдат въвлечени.

Според служители на ресорната дирекция в Главна дирекция за борба с организираната престъпност - ГДБОП, които бяха интервюирани за целите на това изследване, България е по-скоро държава дестинация на NPS, отколкото транзитна страна, както е например при хероина. (Годишно през България преминават десетки тонове хероин, които идват от държави от Азия на път за огромния пазар на страните от ЕС. Много малко количество от тях обаче остава в страната поради малкия български пазар.) Това се обуславя от факта, че тези вещества пътуват най-често по въздух, а Летище София не е голям логистичен център. Установените пратки се разпространяват най-често чрез куриери, а поръчители са или крайни потребители, или по-малки групи за разпространение.

Отделът за борба с наркотрафика при митница Аерогара София започва да установява десетки случаи на пощенски пратки, идващи основно от Испания (където пратката, която пристига от Азия, преминава транзит) и Китай, които съдържат соли за баня, торове за цветя, различни ароматизатори. По данни на Агенция „Митници“ това са веществата 4-метилметкатинон (4-MMC, мефедрон) - химически аналог на меткатинона; метилендиоксипировалерон (MDPV) - химичен аналог на пировалерон; синтетичните канабиноиди като JWH-018, JWH-019, JWH-073, JWH-122 и JWH-250; 3,4-метилендиокси-N-метилкатинон (bk-MDMA, метилон), които са били пакетирани като готови за консумация.

Индикация, че държавата се превръща в хъб за вторичната обработка на тези вещества и препакетирането им,

са спрените същата година относително по-големи пратки (от 6 до 10 килограма).

Междувременно в София е установен център, в който с получената суровина се обработва растителна маса, а готовият продукт след това се пакетира за продажба на гребно. От Агенция „Митници“ разказват, че същата година са спрели две големи пратки от Индия (която също е един от основните производители на NPS), предназначени за литовски гражданин. Акцията съвпада по време с появата на магазините „Нирвана“ в Слънчев бряг, София и Банско, които продават НПВ и са собственост на литовски граждани.

От Агенция „Митници“ коментират, че през първите години на появата на НПВ в България страната се е превърнала в нещо като транзитен хъб, през който преработената продукция е била препращана към други държави - например Турция. Служител на ГДБОП, интервюиран за целите на това изследване, разказва, че в конкретния случай по въздух е пристигнал колет от Китай, чийто получател е бил турски студент, който е трансферирал преработеното вещество в Турция чрез семейство български турци.

„През последните години не сме получавали информация български шофьори да са били залавяни на влизане в Турция с НПВ“, разказва служителят, пожелал анонимност.

Друг пример за практиката в периода 2010-2012 г. е свързан с веществото гама-бутиролактон (GBL), което било внасяно на едро от Германия в България, препакетирано на по-малки дози и продавано онлайн. GBL е вещество, което не е забранено, но продажбата му е под контрол в редица държави в Западна Европа, тъй като се използва като алтернатива на GHB, който е поставен под по-сериозен контрол.

Покрай пазарите за „легални наркотици“ и „лабораторни химикали“ съществуват и редица продукти, съдържащи НПВ,

които се продават маскирани като „хранителни добавки“. Тези продукти не са насочени към хората, употребяващи за забавление, а към онези, които искат да подобрят външния си вид и мисловната си дейност. По този начин НПВ достигат до нови групи потребители. Едно такова вещество, засечено за първи път в Европа през 2014 г., е аграфинил – производно на лекарството модафинил. Аграфинил се продава като „ноотропична“ добавка с перспективата да увеличава енергията и да подобрява концентрацията и паметта. Подобни вещества се продават и като помощни средства за отслабване, намаляване на апетита и повишаване на енергията.

Новите психоактивни вещества могат да се появят на нелегалния пазар и заради отклоняване на легални лекарства. През последните години тази група НПВ добива значимост поради злоупотребата с лекарства по рецепта в Европейския съюз (ЕС) и увеличаващия се незаконен внос на лекарства от страни извън ЕС.

РАЗПРОСТРАНЕНИЕ

НПВ имат множество предимства от гледна точка на разпространението: тъй като потенцицията им е по-голяма, което облекчава трафика им, като в много малки количества могат да се трафикират стотици хиляди еднократни дози. Те са „незаловими“ за стандартните поледи тестове, а за да се докаже, че това са незаконни вещества, е нужна проверка на съдържанието в лицензирани лаборатории и със специфични реактиви, които често не са налични в системите, работещи в сферата на намаляване на предлагането на ПАВ (психоактивни вещества).

Едната лицензирана лаборатория за проверка на съдържанието на NPS/НПС се намира в Научноизследователския институт по криминалистика към МВР.

Другата лаборатория се намира в Агенция “Митници“. Нейният капацитет обаче е крайно недостатъчен за изготвянето на съдебнохимически експертизи, разказва за целите на това изследване директорът на института Добринка Маркова. Началникът на сектора Лиляна Спасова добавя, че през 2006 г. по инициатива на Националния фокусен център за наркотици и наркомании се формира работна група по развитие на Системата за ранно предупреждение. Член на тази група е и Научноизследователският институт по криминалистика и криминология. Съобщенията за НПВ от 2006-2009 година се отнасят основно за веществата хлорфенилпиперазин (СРР) и бром-2,5-диметоксифенетиламин (2-СВ), както и комбинацията им с амфетамин или 3,4-метилендиоксиметамфетамин (MDMA). През този период се среща и 5-метоксидиметилтриптамин (5-МеО-DMT). От 2010 г. се появяват НПВ от рода на катиноните, рядко пировалерони, фенетиламини и синтетични канабиноиди (SPICE). През 2010-2011 година преобладаващи са веществата от група-

та на катионите, а от 2012 г. по-многобройни са синтетичните канабиноиди.

В НИК разполагат с газов инфрачервен спектометър, който се използва за сравняване на обекти. Апаратурата показва доколко веществото е сходно и какво приблизително е, защото често тези вещества се смесват - не е само едно, много често се смесват по две-три. „Срещали сме и обикновена марихуана, и добавени синтетични наркотици, но това е по-скоро изключение“, разказва експерт Лиляна Спасова. Растителната маса може да бъде всякаква, най-често е чай от лайка, салвия. „При нас са попадали за експертиза и ние сме идентифицирали няколко чувала с чай от лайка в пакети, който още не е импрегниран, но са иззети като веществено доказателство. Били сме в лаборатории за самото разтваряне на веществото, нанасяне върху растителната маса, разпределяне на малки дози.“ Според експерт Спасова първоначално количеството на импрегнираните вещества е било много по-голямо върху растителната маса, докато в последните години концентрацията определено се е понижала. Изводът ѝ е, че разпространителите явно са забелязали, че много деца са минали през токсикологиите. Поради високият брой пострадали според нея са решили да намалят веществото, което само потвърждава по-горния извод, че НПВ не се изследват предварително за въздействието, което имат върху организма на човека.

„Те (производителите) много често просто сменят вида, променят една функционална група, една връзка в молекулата и се получава друго вещество, при всички случаи има подобно въздействие, но може да е много по-силно!“, разказва експерт Лиляна Спасова. Според нея производството на НПВ при домашни условия, количествата от активния компонент, растителна маса и съответните разтворители не

са като за типичните лаборатории за производство на синтетични наркотици.

Тя споделя, че много често веществата, които се откриват, не са в списъка за забрана, но в закона има и гумичката „аналог“ и в лабораторията търсят химично сходство между тези вещества, които са под контрол, и новооткритото, за да се види дали има такова, след това токсиколог трябва да каже какво е въздействието и ако е сходно, тогава отговаря на определението за аналог. След това по процедура се подава съобщение до министъра на здравеопазването и до Центъра по наркомании, които отговарят за връзката с европейската система за ранно предупреждение.

Година	Брой експертизи от НИК:
2009	65
2010	17
2011	47
2012	38
2013	56
2014	69
2015	75
2016	102
2017	54
2018	108
Общ брой: 566	

Основното предимство при разпространението на НПВ е крайната им цена, която е много по-ниска, и така те стават по-достъпни за хората, които ги употребяват, а претърпните групи реализират много по-високи печалби.

Общото схващане е, че хората, разпространяващи НПВ, са различни от тези, които разпространяват традиционните наркотични вещества заради по-лесното производство,

по-лесното снабдяване и по-модерните начини на разпространение през интернет и различните приложения. Но това разделение е съществувало само в първите години - от 2010 до 2014 г. - от навлизането на НПВ в България, когато те не са били толкова познати.

Впоследствие тяхното разпространение е попаднало в полезрението на организирани престъпни групи, занимаващи се с разпространение на наркотични вещества, които виждат в НПВ нови възможности за печалба, а и минаването на разпространението и на традиционните наркотици също през модерните техники на интернет и мобилните приложения. Служител на МВР, който беше интервюиран за целите на това разследване, коментира, че все повече гилъри на традиционни наркотични вещества предлагат и НПВ.

Тази информация се потвърждава и при анализ на съдебната практика в България. Тя показва, че схващането, че разпространителите на НПВ са различни от организирани престъпни групи, не е съвсем точно, защото НПВ са открити при акции на полицията и срещу структури на организирани престъпни групи наред с класически наркотични вещества.

Макар и традиционен производител на синтетични наркотици в България, производството на НПВ изглежда по-скоро като изолирано явление. През 2013 г. полицията в Разград задържа двама преподаватели по химия, които са изградили миналаборатория за производството на амфетамини, като в процеса са успели да синтезират и синтетични канабиноиди. Все пак тази констатация може и да не е напълно вярна заради възможностите за производство на НПВ в домашни условия и поради тази причина за трудното им откриване.

За това, че разпространението на НПВ отдавна се е смесило с това на традиционните наркотици, сочи и фактът,

че синтетични канабиноиди очевидно са популярни в места за лишаване от свобода поради посочените по-горе ефекти. През февруари 2017 г. надзирател открива у осъден общо 54 хартиени пликчета, в които има два вида синтетични канабиноиди. Как са попаднали в затвора тези вещества, разследването не установява, а само отчита, че това е станало от „неустановено по делото лице“.

Потвърждение на тази тенденция се наблюдава и от постановените съдебни решения в България, че НПВ често се смесват с традиционни наркотични вещества. В редица съдебни актове се вижда, че самите потребители, доколкото обясненията им пред правоохранителните органи не са задължителни, не са винаги наясно какво представлява веществото, което консумират. В някои казуси те казват, че са купили „чай за пушене“, а впоследствие се оказва марихуана, в други е обратното.

По дело свидетелите клиенти на обвинен в притежание с цел разпространение съобщават, че са си купили марихуана, а експертизата доказала, че това е MDMB-CHMICA. Не са изолирани случаите, в които става дума за обработена със синтетични канабиноиди марихуана. В един случай веществото метилон е открито в таблетка, която е таблетизирана като екстази.

За тези практики сигнализира и полицаи от СДВР, когото интервюирахме за целите на разследването. Той разкри, че навлизането на пазара на сортове с високо съдържание на тетрахидроканабинол (THC) е родило практиката по-слаби сортове и такива, гледани на открито, да бъдат обработвани със синтетични канабиноиди. Служителят на МВР изрази притеснение, че капацитетът за пълно изследване на иззетите вещества е силно ограничен, което намалява възможностите за проследяване на тенденциите.

Но това съвсем не означава, че разпространението на НПВ е овладяно само и единствено от организирани престъпни групи. Напротив, заради особеностите на производство и трафик на „дизайнерските наркотици“ съществува паралелна мрежа на разпространение от т.нар. „шанаджии“ (самостоятелни играчи, които имат своя клиентела, независими са от традиционните канали на конвенционалните наркотици и поради много възможности за снабдяване/производство на НПВ трудно могат да бъдат овладени от организирани престъпни групи). При разпространението на традиционните наркотици - хероин, кокаин, канабис, съществува много ясно познание откъде идват доставките, каналите и играчите на този пазар. Затова появата на всеки нов участник се забелязва много бързо и съответно бързо бива неутрализиран или подчинен. Докато при НПВ това е почти невъзможно. Това от своя страна също води до безпокойство поради посочените по-горе причини - неизвестното съдържание и ефектите, които оказват върху здравето на потребителите на „дизайнерски дроги“.

РАЗПРОСТРАНЕНИЕ НА УПОТРЕБАТА СРЕД БЪЛГАРСКИТЕ УЧЕНИЦИ

През 2016 г. Националният фокусен център за наркотици и наркомании провежда проучвания относно нагласи и употреба на психоактивни вещества сред учениците от 9-12. клас в училищата на територията на 12 града (Благоевград, Вигин, Враца, Габрово, Кюстендил, Пазарджик, Перник, Плевен, Пловдив, Смолян, София и Шумен).

По отношение на употребата на нови психоактивни вещества (НПВ) някога през живота най-малък брой ученици са употребявали тези вещества в градовете Благоевград, Вигин и Смолян (по 2,6%), а най-голям брой – в гр. София (11%).

По отношение на употребата на НПВ през последните 30 дни най-малък брой ученици посочват, че са ги употребявали в гр. Смолян (0,9%), а най-голям брой – в гр. София (3,7%).

Анализ на съдебните актове по различни видове НПВ показва известна регионална концентрация. Така например най-много внесени в съда дела за MDMA-CHMICA и AB-CHMINACA има в Шумен (11 от 45 дела), Димитровград и Хасково (8 от 45 дела), следвани от Разград, Пазарджик, Панагюрище, Сливен, Стара Загора и Пловдив. Служител на МВР, който беше интервюиран за целите на това разследване, коментира, че концентрацията на случаи в Шумен през последните две години се дължи на високата обществена чувствителност в резултат на смъртен случай на 16-годишно момиче в началото на 2016 г.

Концентрацията на случаи в Димитровград може да се обясни с канал, който е разкрит през 2015-2016 г. Тогава веществото (MDMA-CHMICA) е било внасяно с куриер от Великобритания и е било разреждано - 1:10 и разпространявано онлайн, представено като чай за пушене.

ПРЕСЛЕДВАНЕ НА ПРЕДЛАГАНЕТО

Трите стълба на работната програма на UNODC по преследване на предлагането са:

- проекти за техническо сътрудничество, базирани на терен, за повишаване на капацитета на държавите-членки да противодействат на незаконните наркотици, престъпността и тероризма;
- изследователска и аналитична работа за повишаване на знанията и разбирането на проблемите с наркотиците и престъпността и разширяване на доказателствената база за политически и оперативни решения;
- нормативна работа за подпомагане на държавите при ратифицирането и прилагането на съответните международни договори, разработването на вътрешно законодателство в областта на наркотиците, престъпността и тероризма и осигуряването на секретариат и материални услуги на управляващите и управляваните органи.

<https://www.unodc.org/unodc/en/about-unodc/index.html?ref=menutop>

Системата за контрол на НПВ в България е концентрирана основно в две институции - Агенция „Митници“, които контролират вноса на вещества и тяхното изследване, и Главна дирекция Борба с организираната престъпност (ГД-БОП), които се занимават с разкриването и преследването на разпространението, препакетирането и производството на НПВ.

Отделно от това, в рамките на своята компетентност с НПВ се занимават секторите „Наркотици“ към областните дирекции на Министерството на вътрешните работи, които отговарят най-вече за по-малките количества.

Сблъсъкът на българските правоохранителни институции с НПВ става по-чест през първата половина на 2010 г. Тогава отделни държави-членки на ЕС като Великобритания и Румъния започват да въвеждат контрол над някои групи от субстанциите, които към този момент се продават свободно на пазара - т.нар. *legal highs*¹, когато е дефинирано като проблем за здравето на употребяващите ги. Поставянето под контрол на тези вещества предизвиква миграция на заемащите се с този тип търговия към други държави от ЕС.

След като органите по работа с наркотиците се сблъскват все по-често с НПВ, през 2010 г. България успява да адаптира законодателството си. Първо през 2011 г. е приет нов списък към Закон за контрол върху наркотичните вещества и прекурсорите (ЗКНПВ), в който са включени новите вещества. Същата година е променен и редът, по който този списък се обновява, като това вече става не с акт на парламента, а с постановление на правителството.

Хванатите от Агенция „Митници“ пратки растат, като най-много пресечени опити за внос има през 2013 г. - 27 (което бележи 42% ръст в сравнение с предходната година). След това обаче започва да се наблюдава спад, като тенденцията през последните години е да се хващат малки пратки. Това може да означава две неща - или производството на НПВ вътре в страната се е увеличило, или работата на митническите органи се е влошила. Защото, както е видно от справка на НИК към МВР (вж. по-горе), исканията за експертизи от 2013 до 2018 година за НПВ са се увеличили почти двойно. Следователно изводът е, че вътрешното производство е нараснало поне два пъти.

КАКВО ПОКАЗВА БЪЛГАРСКАТА СТАТИСТИКА

През 2016 г. синтетичните канабиноиди са най-често срещаните нови психоактивни вещества в България по отношение на броя случаи на изземване и иззето количество – 124 отделни случая на идентифициране (96,9%). Най-голямото количество идентифициран синтетичен канабиноид в България за периода е веществото 5F-MDMB-PINACA. MDMB-CHMICA е най-често идентифицираният синтетичен канабиноид – 81 случая.

Според данни от Националното представително проучване относно нагласи и употреба на психоактивни вещества сред общото население в България² (на възраст 15-64 г.) 1,1% от анкетираните са употребявали поне веднъж в живота си НПВ (между 37 030 и 64 802 души). За употреба на НПВ през последните 12 месеца съобщават 0,4% от анкетираните (0,5% от мъжете; 0,3% от жените).

Във възрастовата група 15-34 г. разпространението на употребата на НПВ през последната година е 1,1% (1,3% от мъжете и 0,9% от жените). По отношение на употребата на НПВ през последните 30 дни (през октомври 2018 г.) само 0,1% от лицата на възраст 15-64 г. (и то само мъже) съобщават за наличието на такава. Употребата през последния месец при младото население (на възраст 15-34 г.) също е 0,1%.

През юни 2018 година в Бургас на дискусия на тема „Наркотиците - риск за бъдещето“ е представен анализ на ОДМВР, в който се посочва, че през 2017 г. в областта са задържани общо 536 души между 16 и 43 години за притежание на ма-

рихуана. На второ място са арестуваните с т.нар. „билка“ или весел чай и метамфетамини - 179 човека, 111 са задържаните с амфетамини, с екстази 29, с кокаин 20, с хероин 8.

Анализ на съдебните актове по различни видове NPS показва известна регионална концентрация. Така например най-много внесени в съда дела за MDMA-CHMICA и AB-CHMINACA се наблюдават в Шумен (11 от 45 дела), Димитровград и Хасково (8 от 45 дела), следвани от Разград, Пазарджик, Панагюрище, Сливен, Стара Загора и Пловдив.

СЛУЧАИ НА РАЗКРИТА КОНТРАБАНДА НА НОВИ ПСИХОАКТИВНИ ВЕЩЕСТВА ОТ МИТНИЧЕСКИТЕ ОРГАНИ НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ В ПЕРИОДА 2010 – 2016 г.

2010 г.		
общо количество: 26.936 кг и 3858 табл.		
Мефедрон	10 случая	14.140 кг
Бутилон	9 случая	0.172 кг и 3558 табл.
MDVP	7 случая	5.118 кг и 300 табл.
Метилон	2 случая	6 кг
Еткатинон	2 случая	1.506 кг
2011 г.		
общо количество: 16.247 кг и 137 табл.		
4-MEC	8 случая	2.777 кг
Мефедрон	4 случая	6.203 кг
JWH-018	3 случая	1.725 кг
MDPV	3 случая	0.125 кг
Флуор-меткатинон	3 случая	1.154 кг
MDPBP	2 случая	137 табл.
AM-2201	2 случая	0.567 кг
JWH-250	1 случай	0.675 кг
Метилон	1 случай	1.010 кг

5-MEO-DALT	1 случай	0.006 кг
Нафифон	1 случай	2 кг
Еткатинон	1 случай	0.005 кг
2012 г.		
общо количество: 5.941 кг и 65 л		
Други синтетични наркотици*	3 случая	5.457 кг
MDPV	2 случая	0.024 кг
Салвинорин А	1 случай	0.250 кг
JWH-081	1 случай	0.210 кг
GBL	1 случай	65 л
* 2-фенилетиламин; 5-APB, химичен аналог на MDA; пентегрон		
2013 г.		
общо количество: 90.643 кг и 7 табл.		
AM-2201	5 случая	77 кг
Други синтетични наркотици*	4 случая	1.103 кг и 7 табл.
APINACA	3 случая	11.500 кг
Метилон	2 случая	0.029 кг
UR-144	1 случай	1 кг
STS-135	1 случай	0.006 кг
4-MEC	1 случай	0.005 кг
* 3,4-DMMC; 6-APB; 5F-AKB-48; AB-Pinaca		
2014 г.		
общо количество: 3,848 кг		
UR 144	4 случая	2.806 кг
JWH 122	1 случай	1.015 кг
Салвинорин А	1 случай	0.025 кг
AM 2201	1 случай	0.002 кг
2015 г.		
общо количество: 0,5 кг		
AM-2201	1 случай	0.500 кг

2016 г.		
общо количество: 0,467 kg		
5F-AKB-48	5 случая	0.053 kg
MDMB-CHMICA	3 случая	0.270 kg
AB-CHMINACA	3 случая	0.037 kg
CUMYL-5F-PINACA	2 случая	0.018 kg
MDMB-CHMCZCA	2 случая	0.008 kg
Етилфенугам	1 случай	0.065 kg
XLR11 (UR-144)	1 случай	0.014 kg
3-MMC (4-MEC)	1 случай	0.002 kg

ЗДРАВНИ АСПЕКТИ, РИСКОВИ ГРУПИ И ПРЕВЕНЦИЯ

Експертите, работещи в сферата на намаляването на търсенето на ПАВ, са в изключително тежка ситуация, в която дефинирането на вида на използваното вещество е почти невъзможно и това силно затруднява работата на лекари, токсиколози и терапевти.

Явлението НПВ коренно промени навиците и поведението на хората, които ги употребяват. Те също често нямат представа какво вземат и поемат значително по-високи рискове от предозиране, а страничните здравни и психични последици от употребата на НПВ са неизяснени, но с потенциала да носят значително по-високи вреди от „традиционните“ ПАВ. Потребителите на НПВ често са хоспитализирани с тежки интоксикации.

Лекарите дефинират симптомите за ефектите от употребата на НПВ като:

„Учестен сърдечен пулс, повишено слюноотделяне, психомоторна възбуда, неоправдана агресия. Това са основните симптоми при злоупотреба с подобно вещество“.

Ръководителят на Токсикохимична лаборатория към Клиника по спешна токсикология на ВМА доц. Васил Атанасов определя профила на потребителите на НПВ като „сравнително млади потребители, които искат да пробват нови неща“. Неговото впечатление, базирано на изследванията, направени от лабораторията, която ръководи, е че NPS не са популярни.

Освен споменатите досега рискове, свързани с ограничена или неналична информация относно веществата, които употребяващият е приел, има друг рисков аспект на употре-

бата, който е индиректен. Чест резултат от приемането на НПВ е повишаването на сексуалната активност, която в някои случаи се превръща в рисково сексуално поведение, секс без предпазване и заразяване със сексуално преносими инфекции. Особено рисков е т.нар. кем секс (chemsex) – употреба на наркотици в сексуален контекст, чрез която често се свързват напълно непознати хора и практикуват това поведение за дълги периоди от време.

Като най-масов НПВ гоц. Атанасов посочва синтетичните канабиноиди. Според него те са най-разпространени, но като не по-малко проблемна гоц. Атанасов определя и марихуаната с по-висока потентност, която може да достигне до 40% съдържание на ТНС. Преди години потентността на марихуаната в България е била около 2-4%.

Процеса по подготвяне на синтетична марихуана гоц. Атанасов описва така: „Прахообразното вещество се нася чрез напръскване и с помощта на ацетон върху листна маса - чай или билки.“ Големият проблем според експерта, е че никой не знае как и кой подготвя веществото, което създава сериозен проблем и вероятност от остра интоксикация. (Подобна технология описва и експертът от НИК при МВР Лиляна Спасова, вж. по-горе.)

Според гоц. Атанасов има един доказан смъртен случай след употреба на синтетичен канабиноид в България - във Враца през 2017 г. Освен голямата доза в организма тогава е бил открит остатък от консумираното вещество, благодарение на което е могло да се констатира със сигурност, че то е било причина за настъпилата смърт. „Има редица други случаи, за които има подозрения, но те не са потвърдени“, обясни още гоц. Атанасов.

Като проблеми в работата на токсикохимична лаборатория гоц. Атанасов посочва липсата на техника и дава пример

с Кипър, където наскоро е закупена чисто нова апаратура, която позволява пълен скрининг на всички наркотични вещества от групата на НПВ. Тя е предназначена за засичане и разпознаване на нови вещества. Цената на този уред е 1.5 млн. евро, като разходите за една проба са около 300 лв. Паралелно с това съществуват т.нар. „библиотеки“ с референтни вещества. Те се компилират от информацията, която различните партньорски страни събират. Библиотеките с вече познатите вещества се актуализират всяка година и струват няколко хиляди лева. Бившият ръководител на Националния фокусен център разказа, че през 2017-2018 година, докато още е заемал ръководния пост, се е опитал да закупи тази библиотека, но безуспешно заради бюрократична пречка, свързана с финансирането на центъра.

За доц. Атанасов не по-малък проблем е недостигът на кадри. На практика има трима-четирима съдебни токсиколози, а в лабораторията всеки ден се получават по три-четири призовки за съдебни дела, тъй като тя обслужва 90% от експертизите в страната. „Става дума за проби на шофьори, трупове и отровени, приети за лечение“, обяснява доц. Атанасов. Той уточнява, че не са редки случаите, в които въпреки голямата им натовареност те получават писма от прокуратурата, които ги задължават да дават писмени обяснения защо са се забавили с резултатите.

Недостигът на кадри и оборудване се посочва и от директорката на НИК на МВР Добринка Маркова. В НИК е единствената лаборатория, която изследва синтетични наркотици. Основният проблем произтича именно от огромния обем на работа, който отива там. Оттук се увеличава и периодът, за който се изготвят експертизите, както и бройката, която постъпва, защото с всяка година те се увеличават с 50%. Това забавяне започва някъде около 2015 година. Тогава НИК не успява да обработи всички експертизи за годината

и прехвърля 50% за 2016 г., през 2017 г. прехвърля още 50% и така процесът се превърта и се стига до натрупване. Към момента на провеждане на интервюто за целите на този доклад закъснението е за период от една година.

С други думи в момента (2019 г.) НИК прави експертизите от януари 2018 г. Един от основните проблеми са експресните експертизи, които се обработват по поръчка на НСБОП. Това допълнително отдалечава обработката на останалите. Отделно от това персоналът за химически анализи на наркотици има и други ангажименти за обучение на колегите си от регионалните лаборатории.

В историята на Института подобно натрупване на изоставане с експертизите се е случвало няколко пъти и то се е решавало по един-единствен начин - с увеличаването на капацитета. Създават се 10 регионални базово-научни лаборатории в страната, които да се занимават с експертизи на наркотични вещества. Но тогава наркотиците, които са се използвали, са били основно природни наркотици - марихуана, хероин, кокаин. И тези лаборатории и до момента са в състояние да правят експертизи само на тези вещества. От друга страна, в НИК вече не постъпват за изследване такива наркотични вещества. Почти всички наркотични вещества, които постъпват в НИК, са синтетика и НПВ. В България няма друго място, където да се изследват тези вещества.

Доказалите ефективността си програми за намаляване на вредите от употребата на наркотици също са в тежка ситуация, тъй като мерките, които се прилагат към традиционните вещества, не са твърде подходящи при НПВ, които рядко се инжектират, но въпреки това водят до сериозни психични промени, а установяването на активното вещество е изключително трудно. Хората, които ги употребяват, имат съвсем различно поведение, навици и стил

на живот, като употребата често се случва по фестивали, нощни клубове и т.н.

Инжекционното приемане на НПВ се свързва основно с групата на вече инжектиращите се потребители, които са ползвали опиоиди. Основният начин на употреба на НПВ сред хората, които преди това не са използвали „традиционни“ наркотици, е назален. За съжаление, за НПВ познатите средства като субституиращи програми и налоксон не са приложими и това поставя хората, които ги вземат, в още по-тежка ситуация. Програмите за раздаване на игли и спринцовки са ефективни, но само за хората, които си инжектират наркотици. Освен това броят на предоставяните консумативи трябва да се преразгледа и да се увеличи неколкостранно, тъй като НПВ са с къс период на действие и се вземат значително по-често.

Потенциалните ефективни интервенции за намаляване на вредите от употребата на НПВ могат да са свързани с даването на информация за по-малко опасни начини на употреба (смъркането и пушенето са по-малко вредни от инжектирането). Докато конвенционалните наркотици са по-скъпи и употребяващите ги се инжектират, за да повишат действието им, това не е толкова важно при НПВ, които са чувствително по-силни и евтини. Добре е да се внимава за използването на собствени консумативи за прием – лули, тръбички и т.н., а в случай на инжектиране да се ползват чисти игли и спринцовки.

Полиупотребата (смесване на различни вещества с цел промяна на усещането и подсилване на изживяването) на наркотици с различни действия може да е много опасно и да доведе до свръхдоза (различните вариации на спийдбол на пример); в случай на паник атака трябва да се избягва шумна среда, да се намалят контактите с други хора, но и човекът не бива да остава сам.

Важно е хората, които работят в сферата на намаляването на вредите, лекарите и терапевтите, както и хората, които употребяват наркотици, да знаят какви вещества са популярни в момента в региона, в който живеят. Трябва да се увеличат услугите за експериментиралите с ПАВ.

Много важно е да се предлага възможност за тестване на наркотици за клиентите на програмите за намаляване на вредите, но също и по нощните заведения, клубовете и фестивалите. Това ще позволи на употребяващите ги да са наясно какво вземат и да направят информиран избор.

Трябва да се избягва съставянето на листи за чакащи в субституиращите програми, да се предотврати отпадането на хората от тези програми и да се избягва наказването им чрез изгонване от програмите. Вредите могат да се намалят и чрез промотирането на стаи за безопасна консумация; самопомощ и обмяна на истинна информация между употребяващите наркотици.

Обмяната на информация между токсикологичните лаборатории, медицинските институции, организациите на употребяващите и аутрич екипите може да повиши знанията на всички тях за НПВ и да намали случаите на прегозиране.

Експертите, работещи в сферата на намаляването на търсенето на ПАВ, също са в изключително тежка ситуация, в която дефинирането на вида на използваното вещество е почти невъзможно и това силно затруднява работата на лекари, токсиколози и терапевти.

UNODC (Службата на ООН по наркотиците и престъпността е създадена през 1997 г. чрез сливане на Програмата на ООН за борба с наркотиците и Центъра за международна превенция на престъпността, работи във всички региони на света чрез широка мрежа от полеви офиси.) дефинира подхода на ООН към намаляването на търсенето на наркотици така:

„Проблемът със злоупотребата с наркотици и незаконния трафик на наркотици е този, който има опустошителни последици за всички сектори на всички страни по света. То причинява неблагоприятни ефекти върху здравето; подем в престъпността, насилието и корупцията; източването на човешки, природни и финансови ресурси, които иначе биха могли да се използват за социално и икономическо развитие; унищожаването на лица, семейства и общности; подкопаването на политическите, културните, социалните и икономическите структури.

Бързо променящият се социален и икономически климат, съчетан с повишена наличност и популяризиране на наркотиците и търсенето им, са допринесли за нарастващия мащаб на проблема със злоупотребата с наркотици в световен мащаб. Сложността на проблема се усложнява от променящите се модели на злоупотреба с наркотици, гоставка и разпространение. Наблюдава се увеличаване на социалните и икономическите фактори, които карат хората (особено младежите) да станат по-уязвими и вероятно да се включат в употребата на наркотици и поведението, свързано с поемането на рискове от наркотици. Следователно, за да се разреши ефективно този проблем, политиките и програмите за намаляване на търсенето на наркотици трябва да бъдат специално разработени така, че да обхващат всички сектори на обществото като цяло.

Най-ефективният начин за справяне с проблема с наркотиците включва цялостен, балансиран и координиран подход, който се отнася както до контрола на предлагането, така и до намаляването на търсенето, които се укрепват един друг, както и подходящото прилагане на принципа на споделена отговорност.

Правителствата, международните организации и неправителствените организации извършват значителни усилия за потушаване на незаконното производство, трафик и разпространение на наркотици. Програмите за намаляване на търсенето на наркотици трябва да бъдат интегрирани, за да: насърчават сътрудничеството между ключовите участници; включват голямо разнообразие от подходящи интервенции; насърчаване на здравето и социалното благополучие сред лицата, семействата и общностите; както и да намалят неблагоприятните последици от злоупотребата с наркотици за индивида и за обществото като цяло.³

3 <https://www.unodc.org/ropan/en/DrugDemandReduction/drug-demand-reduction-introduction.html>

ПОЛИТИКИ И ОСОБЕНОСТИ НА ЗАКОНОДАТЕЛСТВОТА

В повечето доклади и програми, които засягат политиките за намаляването и борбата с наркотиците, не се обръща почти никакво или минимално внимание на т.нар. „дизайнерски грози“ или НПВ/NPS. В медиите се появява периодично откъслечна информация за тях след смъртен случай или спорадични предупреждения от полици, които се занимават с борбата против разпространението на наркотици. Поради гъвкавото избягване на законодателството на различните страни от производителите и разпространителите на този вид наркотици се налагат спешни мерки за създаване на ефективни политики за реакция срещу разпространението на НПВ.

В Националната стратегия за борба с наркотиците 2013-2018 година е отбелязано: „През 2010 г. правоприлагащите органи за първи път се сблъскаха с проблема „дизайнерски наркотици“. (...) Пристрастяването към тях е същото като към „традиционните“ и дори се увеличава, което привлича злоупотребяващите с наркотични вещества. (...) По отношение контрола на тези вещества не е налице единно пряко приложимо европейско законодателство. Предвид бързо развиващите се тенденции за нелегален трафик и пазар на тези вещества през 2011 г. бяха приети промени в Закона за контрол върху наркотичните вещества и прекурсорите и бе установена нова Наредба на Министерския съвет за класифициране като наркотични на веществата, които регламентират максимално гъвкав контрол върху новопоявяващите се наркотични вещества. По този начин в момента в рамките на ЕС България притежава един от най-ефективните контролни механизми върху такива вещества.“. Това безспорно е така, но в стратегията са отбелязани основно

мерки за борбата с конвенционалните наркотични вещества, а не с НПВ.

Въпреки участието на България в Системата за обмен на информация за случаи на залавяне на прекурсори и други вещества (PICS), за които се установява, че се използват в нелегално производство на наркотици, както е видно от статистиката на Агенция „Митници“, има низходяща скала на заловени количества НПВ, а същевременно исканията за експертизи на НПВ към НИК на МВР за период от 5 години са се увеличили двойно.

От направеното дотук изложение могат да се дефинират три основни проблема за противодействие на търсенето, предлагането и лечението на зависимости с НПВ/NPS:

- структурата на производство и разпространение на НПВ прави много трудно идентифицирането на производителите и разпространителите;
- трудното установяване на вида на използваните активни вещества е допълнителен проблем, а малкият капацитет за изследване на лабораторията на НИК го задълбочава;
- от липсата на информация за НПВ/NPS следва и трудността при оказване спешна помощ при предозирание, вследствие на което и опасността от смъртни случаи нараства значително.

Основният проблем, е че подобно на политиката за класическите наркотични вещества и тази срещу НПВ/NPS се прави изцяло на тъмно. Всички по веригата - полиция, потребители, са заети с превенцията или са лишени от информация, или координацията и комуникацията помежду им е нарушена, което на свой ред ги прави неефективни. Друг проблем е, че информация има, но – това особено важи за оказване на спешна помощ – е практически недостъпна за краткия срок,

В който е необходима, за да е от полза. Именно по-добрата координация и активното и открито участие на всички заинтересовани страни следва да бъдат основните насоки в изготвянето на политики за превенцията на употребата на НПВ/NPS, както и начините за тяхното прилагане.

Тоталната война с наркотиците, които българските власти водят, не е ефективна - тя коства финансов ресурс на полицията и прокуратурата, а в същото време не само не води до ограничаване на употребата на наркотичните вещества (която видно от проучванията се увеличава), но и до по-масовото навлизане на НПВ/NPS.

Поради тези причини удачно е при изработването на адекватни реакции за борба с НПВ/NPS да се използват превантивни и рестриктивно-преследващи политики.

Решаването и разработването на тези политики са изключително зависими от информацията за НПВ/NPS. Поради тази причина е много важно да има установен подход спрямо появяването и съдържанието на НПВ. Въпреки системата за ранно предупреждение, която беше въведена в Европейския съюз, България явно изостава от действията на останалите държави.⁴

4 Тук се налага да отбележим, че бившият ръководител на Националния фокусен център за наркотици и наркомании Момчил Василев, който прочете този доклад преди издаването му, възрази на това твърдение така: „Въвеждането на национална система за ранно предупреждение беше задача на Националния фокусен център за наркотици и наркомании и като негов дългогодишен ръководител твърдя, че във времето назад бяхме сред добрите примери, особено в Източна Европа (с изключение на лабораторната работа). Някои от добрите практики: Развитието на Системата за ранно предупреждение в България на практика започна на 13 април 2006 г. със създаването на експертна работна група към Националния фокусен център с представители на ключови национални институции и организации. С това официално се институционализира работата по Системата на национално равнище. На тази откриваща среща присъстваше и ръководителят на Австрийския национален фокусен център Сабине Хаас, която сподели опита на Австрия. Няколко месеца по-късно, на 6 юли 2006 г. Националният фокусен център беше домакин на Техническият семинар по развитието на Системата за ранно предупреждение относно регистрирането на нови психоактивни вещества в България. Гост-лектори бяха г-н Румен Седефов от Европейския център за мониторинг на наркотици и наркомании и един

На първо място е необходима адекватна информационна

отговарящите за Системата за ранно предупреждение на европейско ниво, както и г-н Лесли Кинг, национален координатор на системата за ранно предупреждение за НПВ във Великобритания. Експерти, представители на важни национални институции формираха основното ядро на експертната работна група по изграждането и развитието на Системата за ранно предупреждение в България. Измежду първите важни решения на работната група бяха, че тя ще е с отворен характер, като участието на нови ключови партньори е необходимост и цел, както и че регулярни срещи на групата ще се провеждат два пъти в годината. В общи линии тези решения бяха изпълнявани. На всяка работна среща на групата беше обсъждан въпросът за евентуални нови членове.

През 2009 година беше въведен в употреба специализиран сайт на Системата за ранно предупреждение за НПВ в България, поддържан от Националния фокусен център за наркотици и наркомании. По препоръка на Експертната работна група сайтът имаше две части - публична (с обща информация за неспециализираната аудитория) и работна (с възможно най-детайлна специализирана информация за НПВ, насочена и потребявана от институции и лица, въвлечени или имащи професионален интерес към темата за НПВ). Идеята беше, че не би било полезно разпространението на детайлна информация за общи нужди, така че основните функции на този сайт бяха да поддържа специалистите в България. В работната част на сайта се влиза с индивидуална парола, каквато беше раздадена не само на всички членове на работната група, но и на други, пожелали такава. Смята се, че на никого, професионално заинтересован от темата за НПВ и пожелал парола, не му е била отказана. По-късно, след дълга работа към работната част на сайта беше изработен и пуснат за употреба детайлен каталог с описание на всички НПВ, регистрирани в България от 2007 година, с факсимилета, търсеща система по кодова дума и т.н. Сайтът и най-вече каталогът получиха висока оценка от европейските ни партньори. За съжаление, след промени в управлението на Националния център по наркомании през 2015 година всичко беше тотално занемарено и практически ликвидирано.

В реализиране на идеите си през 2014 година Националният фокусен център замисли, подготви и разработи проект за Информационен бюлетин за НПВ в България, който да излиза два пъти в годината и да е в печатен и електронен вариант. Първите два броя бяха подготвени и отпечатани. Разпространението им не е сигурно, защото през 2015 настъпиха посочените по-горе промени и съответстващото ги стопиране на дейността.

В заключение по този пункт - Експертната работна група и Системата за ранно предупреждение за НПВ в България функционираха сравнително нормално докъм 2015 г., като за това Националният фокусен център за наркотици и наркомании получаваше добра оценка от Европейския център за мониторинг на наркотици и наркомании. Горедолу оттогава всякакви дейности в тази насока бяха стопирани чрез неадекватна ресорна политика на управляващите органи и неадекватно и некомпетентно управление от страна на отговорните за това лица. Националният фокусен център за наркотици и наркомании беше обезкървен - четирима от работещите дотогава петима експерти бяха принудени да напуснат, а управлението беше предоставено на некомпетентни хора. Сигналите, които бяха подадени до различни инстанции, не бяха последвани от каквато и да е реакция. Така добрият старт, добрата подготовка и добрите намерения бяха унищожени и вероятно възстановяването на нанесените щети ще изисква много време и други ресурси.* - *Момчил Василев* 03.04.2019 – бел.рег.

кампания - публикациите по темата НПВ/NPS, подобно на тези за класическите ПАВ, са изключително некомпетентни и заблуждаващи както за потребителите, така и за родителите. Смесват се базови понятия - синтетични/дизайнерски дроги, марихуана/чай за пушене и т.н., което създава неинформираност и непознаване на ефектите от НПВ/NPS.

Според адв. Калин Ангелов, член на „Движение „Промяна“, което се занимава с промяната на наркополитиките в България: „Днес, след близо 2000 страници обществена информация по темата, разкрита по мои искания, повече от всякога съм убеден: в наркополитиката стоят корените на съвременния тоталитаризъм, организираната престъпност, закриляна от държавата, на постоянното и постъпателно нарушаване на правата на човек, на пълната безотчетност и безконтролност и всичко това маскирано зад благовидни лозунги.“. Според него политиките за превенция на НПВ/NPS страдат от същите негъзи, както и тези за конвенционалните наркотици - тотална липса на информираност и адекватна реакция на държавата въпреки прокламираните дейности и работата на много организации. И според него липсата на интегрирана информационна система и познание за състава и въздействието на НПВ/NPS възпрепятстват изграждането на трайни и ефективни политики за превенция.

За да се преодолее това изоставане, е необходимо сериозно взаимодействие между всички органи, които са оторизирани да действат в борбата с наркоманиите, включени в междуведомствената комисия.

Явно провокиран от частта за разпространение на НПВ/NPS, интервюиран служител на МВР е изразил притеснение, че „капацитетът за пълно изследване на иззети вещества е силно ограничен, което намалява възможностите за проследяване на тенденциите“.

Поради тези причини изникват и проблемите със създаването на ефективни политики, тъй като и разпространението, и начинът на употреба, и ефектите от НПВ/NPS се различават значително от политиките при познатите наркотични вещества като марихуана, хероин и кокаин.

Ето защо концентрирането върху информационното обезпечаване на превантивната дейност е изключително важно за решаването на проблема с НПВ.

Политиките за превенция трябва да предотвратят употребата на НПВ/NPS и проблемите, които произтичат от това, докато лечението за употреба на наркотици, което включва както психологически, така и фармакологични методи, е основната мярка при правенето на информиран избор при употребата на НПВ. Проблемът при употребата на НПВ произтича от това, че не се знае активното вещество, което въздейства на потребителя, а оттук - и невъзможността за адекватна фармакологична интервенция. Ето защо е нужен по-голям ресурс за научни изследвания. Необходимо е увеличаване на финансирането и модернизирването на Научния институт по криминалистика при МВР за изследване на установени вещества, включително на повече от едно.

За същото говори и Добринка Маркова, директор на НИК към МВР. Според нея проблемът с натрупването на експертизи за НПВ може да се преодолее, като се разкрият пет нови лаборатории, основно в петте големи града - София, Пловдив, Бургас, Варна и Плевен, които да обхванат географски цялата страна, а НИК да се занимава с най-сложните казуси и експертизи, които изискват по-добра подготовка и опит и най-добра лабораторна практика. Трябва да се премине и към акредитация на лабораторията за изследване на наркотични вещества, за да е възможно изследванията, правени тук, да са валидни за целия Европейски съюз. За модернизацията на лабораториите си НИК разчита на норвежкия

финансов механизъм, за да придобият ясни идеи какво трябва да се закупи за тези лаборатории. В момента са забавени около 2000 експертизи за НПВ.

От оперативно-издирвателната дейност през проучвателна и изследователска дейност, анализ на факторите до разработване на проекти за програми за въздействие и превенция - всичко се базира на информацията за въздействието на НПВ върху организма. Необходими са целенасочени действия на всички органи, които имат отношение към борбата с наркотиците, и създаване на интегрирана база данни за появата и употребата на НПВ, както и адекватна информационна кампания за това, особено в средите на погрстващите.

Към съдържанието на тази база трябва да се добави и информация за пазарите на наркотици, например местата, където се предлагат, профили на дилърите и анализи за вземане на информирано решение от страна на употребяващите НПВ.

Потенциалните ефективни интервенции за намаляване на вредите от употребата на НПВ могат да са свързани с даването на информация за по-малко опасни начини за употреба.

Намаляване на предлагането на наркотици има за цел предотвратяване и разкриване на мрежи, свързани с предлагането на НПВ и тяхното ограничаване:

- ефективност на правораздавателните органи, вкл. полиция, митници, специални служби за предотвратяване на производството, трафика и разпространението на НПВ;
- координация и сътрудничество на оторизираните органи за борба с наркотрафика още на оперативно ниво;
- ефективно противодействие на отклоняването на химикали и прекурсори за производство на НПВ;

- изучаване и противодействие на новите комуникационни канали за предлагане на НПВ;
- тясно сътрудничество в съдебната и правораздавателната общност и пълен обмен на информация и оперативни данни;
- обмяната на информация между токсикологичните лаборатории, медицинските институции, организациите на употребяващите и аутрич екипите може да повиши знанията на всички тях за НПВ и да намали случаите на прегозиране.

В доклада на EMCDDA е посочено като положителен пример създаването на мобилни приложения за здравеопазване, свързано с наркотиците. България изостава в това отношение.

Намаляване на търсенето на наркотици: превенция, ранно установяване и намеса, ограничаване на рисковете и вредите и лечение, които произтичат от горната политика на превенция:

- забавяне на първоначалната употреба и предотвратяване на проблемната употреба на НПВ;
- подобряване на предлагането и достъпа до качествена и вярна информация и повишаване на информативността за рисковете от употреба на НПВ, насърчаване на здравословния начин на живот, ранно установяване и намеса;
- изучаване на средата на разпространение, мотивите и причините за употреба на НПВ;
- предоставянето на информираност за ефектите и последиците от употребата на НПВ;
- повишаване на ефективността от научни изследвания, които да посочат рисковете от употреба на НПВ, за

намаляване на смъртните случаи и психологическите ефекти от нея

- предлагане на възможности за тестване на наркотици, за клиентите на програмите за намаляване на вредите, но също и по нощните заведения, клубовете и фестивалите. Това ще позволи на употребяващите ги да са наясно какво вземат и да направят информиран избор (подобна възможност предоставя в България „Либертарианското общество“).

NPS: ОСОБЕНОСТИ НА ЗАКОНОДАТЕЛСТВОТО

Днес много голяма част от новите психоактивни вещества вече са забранени от законите в отделните държави. Във Великобритания са забранени всички. Поради бързото им включване в забранителните списъци определението „легални наркотици“, което все още се използва понякога, в повечето случаи е погрешно. Независимо че се отчита лек спад на новосъздадените НПВ, все пак средно по едно ново вещество се реализира на пазара в Европа всяка седмица.

Появата на новите психоактивни вещества (НПВ) в Европа повдига много въпроси за потенциалните здравни рискове от тяхната употреба и проблемите, които биха възникнали в сътрудничеството между правоприлагащите органи, ако дадено вещество е поставено под контрол в някои европейски страни, а в други – не е. Постигнато е съгласие, че тази ситуация може да бъде подобрена чрез обмен на информация и чрез установяване на процедура по определянето на риска от употребата на тези вещества и евентуалното им поставяне под контрол.

Това води до създаването на механизъм, наречен „Споразумение за съвместни действия“, засягащ информационния обмен, оценката на риска и поставянето под контрол на НПВ. Споразумението за съвместни действия възприема тристепенен подход на действие: обмен на информация – Системата за ранно предупреждение; оценка на риска и процедура по поставянето под контрол на новите вещества.

През последните години Европейският център за мониторинг на наркотици и наркомании (EMCDDA) става все по-

активен в наблюдението на НПВ, които не са включени в Конвенциите на ООН, но които могат да представляват здравен и социален риск за обществото. Доскоро тази дейност се осъществяваше според условията на специфичен законов инструмент, приет от Съвета на ЕС на 10.05.2005 г. – Решение 2005/387/ПВР на Съвета относно обмена на информация, оценката на риска и контрола върху новите психоактивни вещества. На практика този инструмент представлява ревизия на „Споразумението за съвместни действия“ от 1997 г.

На 21.11.2017 г. Съветът на ЕС приема Регламент (ЕС) 2017/2101, който заменя Решение 2005/387/ПВР от 2005 г. с цел да се засили Системата за ранно предупреждение и да се ускори процесът на оценка на рисковете. На същата дата се приема и Директива (ЕС) 2017/2103, която включва НПВ в определението за „наркотик“. Страните-членки на ЕС са длъжни в 6-месечен срок да забранят новите вещества, за които Европейската комисия е взела решение да се включат в определението за „наркотици“.

В България бързоразвиващите се тенденции на нелегален трафик и пазар на НПВ наложиха през 2011 г. да бъдат приети промени в Закона за контрол върху наркотичните вещества и прекурсорите и да бъде създадена нова Наредба на Министерски съвет за класифициране на веществата като наркотични. Тези нормативни промени позволяват НПВ много по-бързо да бъдат включвани в забранителните списъци в Наредбата.

В резултат на тези действия голяма част от новите психоактивни вещества вече са забранени в страните от Европейския съюз.

ПРАВОПРИЛАГАНЕ

Наказателният кодекс криминализира производството, преработката, придобиването и държането и разпространението на наркотични вещества или техни аналози без разрешение. Тази норма препраща към Закона за контрол върху наркотичните вещества и прекурсорите, който от своя страна препраща към списъците към Наредбата за реда за класифициране на растенията и веществата като наркотични. Именно в тези списъци от 2011 г. насам се включват NPS. От приемането ѝ тя е била допълвана през 2013, 2015, 2016 година и на два пъти през 2018 година именно с цел включване на нови вещества. Този гъвкав подход позволява на държавата да реагира сравнително бързо при проявата на нови субстанции.

Съществуващата законодателна Наредба не прави разлика между различните наркотични вещества от гледна точка на предвиденото наказание и NPS се преследват наравно с традиционните наркотични вещества. В българското законодателство липсва дефиниция на НПВ. Държането в количество за лична употреба се приема за маловажен случай и в първия се наказва по административен ред - глоба от хиляда до пет хиляди лева, а при повторност се стига до наказателно осъждане, което отново е глоба в размер до хиляда лева, но лицето се води осъждано. Когато производството, преработването, придобиването или държането на наркотичните вещества е с цел разпространение, е предвидено наказание от една до шест години лишаване от свобода, а когато наркотиците са в големи размери - наказанието е от 3 до 12 години затвор.

Статистиката за регистрираната престъпност, изготвяна от МВР, не поддържа разбивка между различните категории изпълнителни деяния, като ги обединява в обща категория „престъпления, свързани с наркотици“.

Служител в МВР, работещ в ПУ в столицата по линия на опазване на обществения ред, коментира за целите на настоящото изследване, че преследването на този тип престъпления зависи изцяло от политиката на централното ръководството на министерството. „След алкохола (бел. рег. - шофирането на МПС след употреба на алкохол) хващането на хора с наркотици е най-лесното и бързооборотно“, коментира интервюираният.

Мотивите за подобна политика могат да се обяснят с желанието за демонстрация на „твърд“ подход към наркотиците, но имат и съвсем прагматична цел. Престъпленията, свързани с наркотици, имат един от най-високите проценти на разкриваемост, което помага за вдигането на бройката при всички разкрити престъпления.

Адвокат, специализирал в делата за наркотични вещества, споделя, че полицейски сили от охранителна полиция целенасочено преследват лица, които влизат в профила на потребяващи наркотици. Проверките се осъществяват често на ръба на закона, като на проверяваните лица не се разясняват правата, което превръща тази дейност в сериозен източник на корупция. Пред лицата, заловени дори с минимално количество наркотично вещество, стои алтернативата да бъдат задържани за 24 часа, криминално регистрирани или да влязат в корупционна сделка. От официалните съобщения на МВР, но дори и от отчетните доклади на областните дирекции на полицията се вижда, че и самите правоохранителни институции на местно ниво не са съвсем наясно с диференциацията на NPS, които много често са отчитани като „синтетични наркотици“.

В разговор за целите на настоящото проучване полицейски служител на ръководен пост в ресорен отдел за противодействие на наркотиците сподели за липсата на експертен капацитет при изследването на заловените вещества.

Съдебната практика по дела, свързани с NPS, която беше прегледана за целите на настоящото изследване, показва, че при определянето на наказанието съдилищата спазват абсолютно същия подход като при класическите наркотични вещества. Повечето от тези дела завършват със споразумение.

От съдебните актове се вижда, че по-голямата част от тези дела са за притежание на NPS, като случаите на разпространение са малко. Служител на ръководен пост в ресорен отдел за противодействие на наркотиците сподели, че държавата няма комплексен подход към потребителите на наркотични вещества и ги третира единствено като правонарушители, към които единствена грижа на държавата е наказателната репресия.

Връзката между различните звена, имащи отношение към тази проблематика, съществува проформа, но не се прилага на практика.

